

Д.Норовын “Тэжээвэр” туужийн дүрийн сэтгэлзүй

Р.Алтансайхан*

Өнгөрөгч зууны дундуур монгол туужийн төрөлд орж ирсэн нэг том төлөөлөгч бол Төрийн шагналт зохиолч Д.Норов юм. Хүүрнэл зохиолын бүх жанраар бүтээлээ туурвидаг уянгын өгүүллэг, тууж, хэд хэдэн роман бичжээ. Түүний зохиолын хэв маяг, арга барил нь түүрүү үеийн Д.Мягмар, С.Эрдэнэ, С.Пүрэв зэрэг томоохон хүүрнэл зохиолчдын урлах арга зүйтэй ойролцоо, уянга-туульсын хосолмол хэв шинж бүхий, хэлбэр хийгээд агуулга, зохиомж ба ерөнхий байгууламж, уран сайхны сэтгэлгээний хэв маягийг хослуулсан нь уншигчдыг их татдаг. Тогтсон хэв маягт баригдаагүй, элдэв номлол сургаал шинжтэй бус харин чөлөөтэй сэтгэж, хэрэг явдлыг логикийн үүднээс нягт нямбай бодож боловсруулсан, сайн найруулгаараа үеийнхэн дотороо илт ялгардаг. Ялангуяа Д.Норовын өмнө хийгээд одоох туурвилд өгүүллэг, туужууд гол байр суурь эзэлдэг гэж болно. Тууж өгүүлэгийн дүрийн сэтгэлзүйн асуудал, дотоод ертөнцийг нээж, сэтгэлгээ ба ахуйг гүн шүтэлцүүлсэн хэв шинж, онцлог нь олны анхаарал, сонирхол татдаг билээ.

Д.Норовын “Тэжээвэр” /1989 он/ туужийн тухайд доктор Д.Галбаатар ““Тэжээвэр” туужийн гол баатар хайгуулчин Гөлгөө хуучин социализмын үеийн хүнд суртлын систем, нийгмийн дотоод ялзралыг нийгмийн дээд хэсэгт хамаарах нэгэн яамны орлогч сайд, мөн нэгэн генерал, түүнийг тойрон хүрээлэгчид ба бусад үе залгамжлагчид /сайдын охин Туяа, генералын охин Саргай, Орлогч сайдын ивээлд багтсан мэргэжилгүй мэргэжилтэн буюу долгомцог Цогтоо, жинхэнэ сайдад эхнэрээ булаалгаж, орлогч сайдын асрамжинд өсөөд дараа нь нууц амраг нь болсон Цэнгэл /тэр эцэг нэг, эх ондоо төөрөлдсөн ах дүүс/ нарын баатруудын бусармаг, ичгүүрт амьдралын түүхийг зохиолч /хэсэг бүлэг хүмүүсийн үйл ажиллагааны явц дундаас нээн илчлэгч, баалан яллагч, аянгын хүрд болсон” /“Монгол уран зохиолын дээжис” 86 дугаар боть, Уб., 2007., 16 дугаар тал/ хэмээн дүгнэжээ.

Бид сэтгэлзүйн зохиол /дүр/ гэхээр Ф.Достоевскийн “Гэм зэм” романы Родион Раскольников шиг далд ухамсарт нуугдаж байдаг “айдас”-таа хөтлөгдөн хүний амь нас бүрэлгэсэн эмгэнэлт дүрээр төсөөлдөг, судалгааны тийм нэг цаг үе байсан нь нууц биш. Уянгын зохиолын баатрын сэтгэлзүйн асуудал түүний сэдэл санааны ертөнцийг/мотивууд/-ыг шинжлэх үзэх нь орчин үеийн утга зохиол судлалын гол анхаарлаа хандуулж буй чиглэл бөгөөд орчин үеийн шинжилгээний арга барил ихээхэн өөрчлөгдсөн хэдий ч хэт хэлбэр хийгээд үйлдлийг хөөсөн тайлбар тайллуудыг уншигчид төдий л ойшоохгүй болжээ.

Энэ туужийн олон асуудлын нэг яах аргагүй тухайн үеийн ёс суртахууны асуудал юм. Ер нь ёсзүй, ёс суртахууны асуудал аль ч цаг үед анхаарлын төвд байсан бөгөөд хэзээ ч ач холбогдолоо алдаж байгаагүй чухал сэдэв.

Д.Норовын эл туужийн гол дүр Гөлгөөг бид сэтгэлзүйн зөрчил, дотоод ертөнц, амьдралыг үзэх үзэл төлөвшил тогтоход хүний бага нас, аж төрж, туулан өнгөрүүлсэн ахуй амьдралын хэв маяг, жаргал зовлон, удамшил, ойр дотны хүмүүсийн харилцаа хэрхэн нөлөөлж байдгийг илтгэсэн сэтгэл зүй, уран сайхны дүр хэмээн үзэж байна.

Зохиолч Д.Норов “Тэжээвэр” туужийнхаа гол баатар хайгуулчин Гөлгөөгийн амьдралыг Цэнгэлийн нөхөр хөдөө хүргэнийдээ амарч байхдаа малын эрэлд явж байгаад хээр тааралдсан хайгуулчийн майханд ороод сураггүй алга болсон эхнэрийнхээ зургийг олж, мөн Гөлгөөгийн өдрийн тэмдэглэлээс /*зохиолд нийтдээ 39 өдрөөр хөтөлсөн урт богино хэмжээтэй өдрийн тэмдэглэл бий*/ түүний бага нас хийгээд амьдрал, үйл явдлыг сонирхолтойгоор тайлан өрнүүлэх өвөрмөц зохиомжийг ашигласан байна.

Дүрийн зан төрхийг бусад дүрийн бодол санааны элементүүдийг ашиглан оновчтой нээсэн аж.

Гөлгөө бол этгээд зожиг, ганцаардмал зан араншинтай нэгэн болохыг туужийн эхэнд “... зэлүүд мал дагасан чоно боловч тогтомгүй агаад бас халууныг яана. Гэтэл ганц хүн тавтайяа суурьшин, ажил албаа гүйцээнэ гэхэд санаанд багтамгүй. Уйдаж үхмээр газар.” гэж Цэнгэлийн нөхрийн бодлын урсгалаар нээн тодорхойлжээ. Зохиолын цаашдын өрнөлөөр түүний майхнаа барьсан газар буюу “Сүжгийн ус” нэртэй газрын тухайд: “Сүжгийн усанд ойр гэсэн бол ядаж Даамангийн тэр сайхан саравчтай хаашаатай бууцны дэргэд, зүлгэн дээр буучихаж болно оо доо. Гэвч энэ хүн тэгсэнгүй, заавал өөд өгсөж, хүн тавьдаг хонд

*МУИС-ийн ШУС-ийн ХУС-ын докторант

барааддаг байна шүү. Нутаг мэдэхгүй болоод тэр байх даа. Ер нь мэдсэн ч зориуд тэнд буух хүн шиг санагдаад байлаа” /Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001, 6 дугаар тал/ гэжээ.

Баатрын өөрийнх нь дотоод ертөнц: “Цогтын зохион байгуулсан зугаа цэнгэлийн тухайд туужийн баатар “Тэднийг балчигт живүүлж үлдээгээд, би орхин одох нь тун эвгүй зүйл болно гэдгийг гадарлажээ. Гэтэл тэдний надад тулган хүлээлгэх гээд байгаа зүйл нь миний зан суртахууны чанар, хүсэл шуналаас даанч доогуур бохир зүйл байв.” /гэсэн Гөлгөөгийн өөрийнх нь тодорхойлолтын өнгө аяс нь тухайн үеийн нийгэм дэх залуусын хөнгөн хөвсрөгө амьдрал, сонирхол, нууж хааж үздэг хориотой порно хийгээд эротик кино, зугаа цэнгэл Гөлгөөгийн сонирхлыг огт татахгүй байгаа нь түүний цэвэр цэнгэг сэтгэлийн ертөнц төдийгүй зохиолчийн сэтгэл санаа түүнтэй нэгдэн нийлж, баатрын дотоод ертөнцийг нээх боломжийг бий болгож байна. Ялангуяа Гөлгөөтэй хамт ажилладаг Цогт, Саргай, Туяа, Туяад санаархагч найрагч нарыг дөнгөсөн хэсэг юм. Иймээс ёсоор бол Гөлгөө бусдын сэтгэл санаа, үйл хөдлөлийг дагуулан өөрийнхөө оновчтой шийдэл, сэтгэл зүйн арга барилаар эргүүлж, бас түүнээсээ сэтгэл ханамж, таашаалыг авдаг этгээд, гаж гэмээр хувийн зан араншинтай бөгөөд энэ нь түүний сэтгэл зүйн орон зайд орогносон сэтгэл зүйн олдмол хэв шинж буюу эмгэг нь юм. Гэвч энэ дүрийг гаргаснаараа “Тэжээвэр” тууж нь урлаг, уран зохиол дахь гедонизм /Чухам энэ үүднээс сэтгэлийн таашаал өгөх болоод авах оюун санааны цэнгэл эдлүүлэх нь уран зохиолын үүрэг томилол мөн. С.Энхбаяр “Утга зохиолын онол” Уб., 2011, 83 дугаар тал/-ын онол үүргээ биелүүлсэн юм.

Гөлгөө хэдийгээр хатуу чанга, этгээд нэгэн боловч дотроо туйлын өрөвч зөөлөн сэтгэлтэй, түүний амьдрал хар нялхаасаа хатуу хөтүү аснаас үүдэлтэй, үүнээс нь амьдралд өширхсөн сэтгэл зүй бий болж, хүний дор орохгүй, хүнд муугаа үзүүлэхгүй гэсэн нэг ёсондоо “аминчхан” үзэлтэй хүн болгосон аж.

Хойд эцгийн харгис зодуур, эхийг нь хэмлэн зовоох хүнд бэрх амьдралын дарамтыг Гөлгөө багаас амссан юм. Үүнийхээ хэр хэмжээгээр Гөлгөө бүхнийг шүд зуун тэвчдэг нэгэн болсон байлаа. Тэр үүнийгээ: “Би чинь тэжээвэр нохойн гөлөг нэртэй өслөө шүү дээ. Аав намайг өөрөөр нэрлэдэггүй байсан юм. Ээж нохой, би гөлөг нь. Эцгийгээ зодоход шүд зуун яаж ч зодсон дуу гаргадаггүй, тэгэхэд нь эцэг улам хорсон галзуурах шахдаг байлаа. Би бах таваа ингэж л хангадаг байлаа” /Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001, 62 дугаар тал / гэсэн өчиглөл түүнийг хар нялх наснаасаа харгислал, хэрцгий зодуур, доромжлолоос нь бяцхан хүүгийн өөрийн сэтгэлзүйн хат, өширхүү хатуу сэтгэлтэй болж төлөвшихөд нөлөөлсөн аж. Тэр, “хар нүд хөмсөгнөөс гадуур” гэгчээр л явж баймаажин хүн болсон нэгэн. Гөлгөөгийн хувьд туулсан амьдрал, хувь хүний хүмүүжил, биологийн дадал зуршил, дотоод, төрөлх ухамсрын ертөнцөд хураагдсан түүний амьдралын маш олон тохиолдолд шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэж буй нь уг тууж сэтгэл зүйн хэв шинж бүхий сонирхолтой туурвил болохыг харуулдаг билээ. Түүний амьдралын гол зарчим болгодог “Хүнд муугаа үзүүлэхгүй байх”, “Хүний дор орохгүй байх” / Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001, 23 дугаар тал/ зэрэг энгийн юм шиг ойлголтууд нь өөрөө өөртөө бий онцгой маягийн “объект” басхүү түүний эхийнх “үр зулзагаа үлдээх” тэмцлийн явцад бий болсон олдмол хэв шинжүүд билээ. Нэг талаас байгальлаг шинж, оршихуйн төлөөх тэмцлээр буй болж байгаа захиас юм. Үүнийг хүнд заяасан, байгаль эхээс өгсөн хүчирхэг инстинкт / зөн билэг/далд ухамсарын нийлэгшил хэв шинжтэй гэж болно.

Гөлгөөгийн тухайд ээжийнх нь аж төрөл, яриа хөөрөө, захиа сургаал нь сэлт амьдралынх нь улаан шугам болсон аж. Гөлгөө энэ тухайгаа Туяад итгэж ярьсан боловч түүгээр өрөвдүүлэхийг харин огтхон ч хүсээгүй юм. Гөлгөө сургуулийн хоёр найз, Саргай ба бусад эрээвэр хураавар хүмүүсээс илүү дотно найз, нөхөд гэж байхгүй. Тэр хэнд ч өөрийгөө нээж, хүсэл мөрөөдөл, шаналал зовлонгоо хуваалцдаггүй хүн.

Тэрээр өөрийн тухайд: “Надад зан суртахуун, оюун санааны хэрэгцээ байдаг юм. Би хэн нэгтэй тэрсэлж, дайжигнаж, оюун ухаанаараа түрээ барьж, дээгүүрээ туг доогуураа шалдан умахум юмнуудаар наадах дуртай. Ер нь би этгээд араншин, хоёрдмол сэтгэл, хорон санаатай, хэрцгий этгээд байж болно шүү дээ. Үүгээрээ би ямар ч бузар хэрэг хийгээгүй” / Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001, 75 дугаар тал / гэжээ. Ухамсарын гадаад сэтгэцийн хүрээ нь юуны өмнө хүрээлэн буй орчноос мэдрэхүйд өртсөн ямар нэг хүчин зүйлээр дамждагийн адил Гөлгөөгийн бага насны амьдрал түүнийг хүнд итгэдэггүй, хүнийг сэтгэл санааг зовоож, хүмүүсийн харьцаа ээдрээг нь хянаж түүгээрээ сэтгэл санааны таашаал авдаг этгээд дүр юм.

Гөлгөөгийн хайр сэтгэлийн асуудал мөн сонирхолтой. Амьдралд нийтлэг байдгаар бол албан тушаал, бэлэнчлэх сэтгэл, ерөөс биеийн амрыг харвал царайлаг бас амьдралын боломжтой, өөрт нь сэтгэлтэй Туяаг сонгож болох ч Гөлгөө харин ч эсрэгээрээ Цэнгэлийг сонгоно. Энэ түүний экзистенци юм. Төрөлхийн бус нийгмийн дотроос улбаалж гарсан олдмол зан төрхийн нэг жишээ юм. “Эго гэдэг нь бид өөрсдийн дотоод ертөнцдөө арчлан ургуулсан өвөрмөц бүрдэл юм. Тэр бидний анхаарал, хүсэл зоригийн төвд байрлах бидний ухамсарын төв. /К.Юнг “Бэлгэдэлт амьдрал”, Уб., 2011, 6 дугаар тал/

Бид “Тэжээвэр” туужийн Гөлгөөгийн дүрийн сэтгэл зүйн зарим нэг ойлгомжгүй, уншигчид анзаардаггүй асуудлыг тодруулахыг хичээсэн билээ. Иймд дараах хэдэн зүйлийг голлон тодорхойлж гаргахыг оролдсон юм.

1.Уран сайхны дүрийн төлөвшилд баатрын ухамсар-сэтгэхүйн хэлбэршлүүд нь хүрээлэн буй орчин, ахуй нөхцөлөөс мэдрэхүй ухамсарт өртсөн байх бөгөөд ой санамж зэрэг субъектив зүйлүүд ч түүнд эх үүсвэр нь болж байдаг. Баатрын дүрд хүүхэд насных ахуй нөхцөл шууд нөлөөлжээ. Тиймээс “Тэжээвэр” туужийн гол

дүр Гөлгөө бусдаас өөрийгөө өөр гэж бодох, үүнийгээ “Би чинь хүйтэн салхи, жихүүн хавар шүү дээ” гэж тодорхойлох шалтгааныг бий болгожээ.

2. Хүн эхийгээ хайрлах гэдэг ухамсар, оюун ухааны үйл биш. Энэ нь зүгээр төрөлхийн зөн /инстикт/ гэдгийг Гөлгөөгийн эхийгээ шүтэх, хүндлэх сэтгэлзүйн байдал бүрэн харуулж байна. Зохиолд “*Аавыг ууртайхан юмуу, согтуу байвал ээж намайг хурдхан гаргаж холдуулахыг хичээнэ. Гэвч би явдаггүй байлаа. Намайг байхгүй бол ээжид уур хорслоо гаргах болно. Тэрний оронд өөрөө зодуулж байхад сэтгэл шархирах нь бага... Миний хүү хүнд битгий муугаа үзүүлээрэй, өөрийнхөө яаж өссөнийг, ээж нь яаж амьдрасныг битгий мартаарай*” /Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001, 63 дугаар тал / гэж захисныг тэрээр хэзээ ч мартсангүй.

3. Багаасаа хайр энэрлийг зохих хэмжээгээр эдлээгүй хүн бусдыг дутуу хайрлах, хэрцгий, заримдаа бүр гаж гэмээр зан чанараар нь илэрдэг гэдгийг Гөлгөөгийн дүр харуулна. ...Цэнгэл, Туяа хоёрыг тэрсэлдүүлэн тэмцэлдүүлж, өөрөө “*.. Хамгийн хөөрхөн нь ав гэж хаясан тэр алимыг хоёр бүсгүйн хэн нь ч шүүрч авахаар завдаагүй байсан юм. Одоо шүүрэлцэнэ. Би түүнийг хажуугаас нь харж суух болно. Гэвч хэргийн гол нь алимыг хэн авахад бус, харин тэр алим нь ямар амттайд л байгаа юм. Харахад алим боловч хазахад даанч гашиун даа. Миний зүрх сэтгэл ийм юманд салшгүй хомхой*” гэх өөрийнх нь бодол илтгэх бөгөөд “*Сэтгэл татагдах тусам өөртэйгөө төдий чинээ тэрсэлдэж, өөртэйгөө үхэн хатан тэмцдэг. Сэтгэл зүрх минь дийлнэ үү, оюун ухаан минь ялна уу тэрнээс л бүх юм шийднэ.*” /Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001, 74 дүгээр тал/ зэрэг баримтууд баатрын сэтгэл зүйг байнга хянаж өөрөө өөртэйгөө зөрчилдөж, заримдаа санаатайгаар өөрийгөө шийтгэх байдлаар илэрч байна.

4. Гөлгөө бол амьдралд хорсолтой, тэрээр эхээсээ бусад баатруудтай сэтгэл зүйн хувьд ямагт зөрчилдөж байна. Үүнд: хойд эцэг-Гөлгөө; хадам аав-Гөлгөө, Туяа-Гөлгөө, Цогт-Гөлгөө гээд зохиолын ихэнх дүртэй ер таарч тохирдоггүй нь Гөлгөөгийн өөрийнх дүр дотооддоо хичнээн их зөрчил буйг илтгэнэ. Зохиолд үүнийг баатрын өөрийн өчилөөр “*Миний сэтгэлд асар их зөрчилдөөн болж байдаг. Тэр маань намайг хэдэн хэсэг тасчин хуваааж, зовоож шаналгаж, заримдаа нэгдэн дийлж намайг дийлсний төлөө хөлгүй найр хийж, сүнс сүлдээр минь тоглодог. Заримдаа хар хор, атаа жэсөө, үзэн ядалт, уйтгар, цөхрөл болж байдаг. Заримдаа уярааж, хүйтэн цэвдэг бүхнийг минь хайлуулж, хайр нигүүлсэл, мөрөөдөл, бишрэлээр бялхуулж байдаг.*” /Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001, 75 дугаар тал/

5. Хүүхэд ахуйн дурсамжууд сэргэж, сэтгэцийн үйл явцад нөлөөлөн, бие хүн эсвэл түүний эсрэг хандуулах ба хүүхдийн дарамтлагдсан хүслийн хор хөнөөл тод илэрч байхад нөгөө талаасаа сэтгэл зүйн баримтыг /амьдрал дахь таагүй дурсамж/ ой санамжаас устгах боломжгүйг Гөлгөөгийн дүр харуулжээ. Энэ нь Фрейдийн ухамсарыг мэдрэхүйн өгөгдөхүүнээс гаралтай гэж үздэггүй хэрнээ ухамсарт бус зүйлийг ухамсараас гаралтай гэж үздэг рациональ үзэлтэй зөрчилдөж, харин эсрэгээрээ мэдрэхүй бол харин ч ухаалаг бус иррациональ шинжтэй гэдэгтэй санал нийлэхэд хүрнэ.

Сэтгэх, мэдрэх хоёр эсрэг тэсрэг зүйл тул сэтгэхүй нь мэдрэхүйн үнэт зүйлийг шууд няцааж орхидог шиг Гөлгөөгийн дүр нь амьдралын хоорондох холбоог илтгэх үнэлэмж, сэтгэцийн дотоод зөрчилтэй хүчин зүйлтэй тэмцэлдсэн сэтгэлзүйн дүр юм.

Summary

In this paper author discusses the psychological conflict of Gölögö, a main character of the novel “Tejeever” by D.Norov and his inner nature and values of life, which are formed in childhood and human lifestyle that how happy or sad situation deals with and how communication with home-folks influences on. This character is considered to be a character of psychology that shows the value and psychological inner universe in a feel-thinking way.

Ном зүй:

1. Д.Норов “Хөх туужис”, Уб., 2001 он
2. “Монгол уран зохиолын дээжис” 86 дугаар боть, Уб., 2007 он
3. С.Энхбаяр “Уран зохиолын онол”, Уб., 2011 он
4. К.Юнг “Бэлгэдэлт амьдрал”, Уб., 2011 он